Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 1
IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR

YANGI O'ZBEKISTONNING MA'NAVIY YUKSALISH JARAYONIDA SAN'ATDAN FOYDALANISHNING DIALEKTIK ASOSI

Otabek Bahodirovich Shokirov*
Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
✉ otabek0407@mail.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada Yangi O'zbekistonning ma'naviy yuksalish jarayonida san'atdan foydalanishning ijtimoiy-falsafiy va dialektik asoslari tadqiq etilgan. San'atni faqat targ'ibot vositasi sifatida instrumentallashtirish hamda uni jamiyatdan mutlaq avtonom soha deb talqin qilishning bir tomonlamaligi asoslangan. Dialektik, germenevtik, tizimli, qiyosiy-huquqiy va modellashtirish usullari orqali ijodiy avtonomiya va ijtimoiy mas'uliyat, milliy meros va innovatsion talqin, milliy o'ziga xoslik va umuminsoniy ochiqlik, hissiy ta'sir va tanqidiy refleksiya, ommaviy qamrov va badiiy sifat, raqamli ochiqlik va autentiklik o'rtasidagi olti dialektik birlik aniqlangan. Natijada «ziddiyatni badiiy ifodalash - institutsional-madaniy vositalanish - refleksiv o'zlashtirish - shaxsiy va ijtimoiy sifat o'zgarishi»dan iborat to'rt bosqichli mexanizm ishlab chiqilgan. Model madaniy siyosat, san'at ta'limi, ma'naviy-ma'rifiy loyihalar va soha monitoringida san'atning ma'naviy samarasini mazmunan baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar

Yangi O'zbekiston, ma'naviy yuksalish, san'at, dialektika, badiiy avtonomiya, ijtimoiy mas'uliyat, milliy meros, innovatsiya, refleksiya, madaniy siyosat.

DOI: 10.5281/zenodo.21835515

KIRISH

Yangi O'zbekistonda ma'naviy yuksalish inson qadri, erkin fikr, tarixiy xotira, ijtimoiy hamjihatlik va ijodiy tashabbusni bir butun taraqqiyot mezoniga aylantirish jarayonidir. Bu jarayonni faqat axborot yetkazish yoki tayyor g'oyalarni takrorlash bilan ta'minlab bo'lmaydi. Shaxs qadriyatni o'z tajribasida anglashi, ziddiyatli voqelikka munosabat bildirishi, boshqa inson taqdirini his etishi va ma'naviy tanlov uchun mas'uliyatni qabul qilishi lozim. San'at aynan shu ichki harakatni badiiy obraz, ramz, ritm, syujet va estetik tajriba orqali yuzaga keltiradi. Shu bois uning ma'naviy ahamiyati asar mazmunidagi tayyor xulosadan ko'ra, insonning hissiyoti, tafakkuri va ijtimoiy tajribasi o'rtasida yangi aloqa hosil qilish qobiliyati bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasi badiiy ijod erkinligi va madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqini kafolatlaydi, intellektual mulk muhofazasi hamda davlatning jamiyat madaniy rivoji haqida g'amxo'rligini belgilaydi [1]. «Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to'g'risida»gi Qonunda ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlar ustuvorligi, ijodiy faoliyat erkinligi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, madaniyatlar xilma-xilligi hamda ta'lim va tarbiyaning tizimliligi bir qatorda mustahkamlangan [2]. «Kreativ iqtisodiyot to'g'risida»gi Qonun esa ochiqlik, shaffoflik, ijod erkinligi, tenglik va kreativ mahsulotni huquqiy muhofaza qilish prinsiplarini belgilaydi [3]. Bu normalar san'atdan foydalanishni erkinlik va jamoat manfaatining o'zaro bog'liqligida ko'rish uchun huquqiy asos yaratadi.

2026-yilda qabul qilingan strategik va sohaviy hujjatlar madaniyat tashkilotlarining moddiy-texnika bazasi, san'at ta'limi, kreativ iqtisodiyot infratuzilmasi, ijodiy birlashmalar, nodavlat teatrlar, ijodkorlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va xalqaro hamkorlikni kengaytirishga qaratildi [4-7]. Ushbu choralar san'atning

jamiyat hayotidagi ishtirokini miqdor va institutsional imkoniyatlar jihatidan oshiradi. Biroq tadbirlar soni, auditoriya qamrovi yoki mahsulot hajmining ko‘payishi o‘z-o‘zidan ma’naviy sifat o‘zgarishini kafolatlamaydi. Miqdorning sifatga o‘tishi uchun badiiy daraja, shaxsiy ishtirok, talqin erkinligi, munozara madaniyati, davomiylik va institutsional ishonch kabi vositachi shartlar zarur.

Muammoning nazariy murakkabligi ikki qarama-qarshi yondashuvda ko‘rinadi. Birinchi yondashuv san’atni tashqi ijtimoiy maqsadga xizmat qiluvchi tayyor targ‘ibot vositasiga aylantiradi; bunda asarning estetik mustaqilligi va ko‘p ma’noliligi zaiflashadi. Ikkinchi yondashuv san’atni ijtimoiy mas’uliyatdan butunlay ajratilgan avtonom maydon sifatida tasavvur qiladi; bunda uning jamoaviy xotira, axloqiy tasavvur va fuqarolik muloqotiga ta’siri yetarli ochilmaydi. Dialektik yondashuv esa san’atning avtonomligi va ijtimoiyligini bir-birini inkor etuvchi emas, balki o‘zaro shartlovchi tomonlar sifatida tahlil qiladi [12-16].

Yangi O‘zbekistonning ma’naviy yuksalish jarayonida san’atdan foydalanishning dialektik asosini ochish, uning ichki ziddiyatlari va vositalanish mexanizmlarini tizimlashtirish hamda amaliy baholash mezonlarini taklif etish. Tadqiqot gipotezasiga ko‘ra, san’atning ma’naviy samarasi ziddiyatlarni ma’muriy yo‘l bilan yo‘qotish yoki bir tomonni mutlaqlashtirish orqali emas, balki ijodiy avtonomiya, madaniy huquq, milliy xotira, innovatsion talqin, tanqidiy refleksiya va ijtimoiy ishtirokni yagona ekotizimda uyg‘unlashtirish orqali yuzaga keladi. Ilmiy yangilik san’atning ma’naviy ta’sirini olti dialektik birlik va to‘rt bosqichli transformatsiya mexanizmi asosida konseptuallashtirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning manbaviy bazasi 2026-yil 3-avgust holatiga ko‘ra to‘rt guruhdan shakllantirildi. Birinchi guruhga O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, madaniy faoliyat va kreativ iqtisodiyotga oid qonunlar, «O‘zbekiston-2030» strategiyasini amalga oshirish, kreativ iqtisodiyot hamda madaniyat, san’at va adabiyot sohalarini qo‘llab-quvvatlashga doir hujjatlar kiritildi [1-7]. Ikkinchi guruh YuNESKOning madaniy ifodalar xilma-xilligi, san’at va madaniyat ta’limi, ijodkor maqomi hamda 2026-yilgi global kreativ siyosat hisoboti materiallaridan iborat [8-11]. Uchinchi guruhda san’atning g‘oya va hissiy shakl, forma va mazmun, avtonomiya va ijtimoiylik, tajriba va talqin munosabatlarini ochuvchi falsafiy asarlar o‘rganildi [12-17]. To‘rtinchi guruh milliy ma’naviyat va madaniyat falsafasiga oid manbalardan tashkil topdi [18-20].

Dialektik metod san’atning ma’naviy ta’siridagi qarama-qarshi tomonlarni aniqlash, ularning birligi, ziddiyati va yangi sifatga o‘tishini tushuntirish uchun qo‘llandi. Germenevtik usul badiiy asar, milliy meros va zamonaviy talqin o‘rtasidagi ma’no harakatini tahlil qilishga xizmat qildi. Tizimli yondashuv ijodkor, asar, madaniyat muassasasi, ta’lim tizimi, mahalla, auditoriya, bozor va raqamli platforma munosabatlarini yagona madaniy ekotizim sifatida ko‘rib chiqdi. Qiyosiy-huquqiy tahlil milliy normalarni YUNESKO prinsiplari bilan mazmunan solishtirish, institutsional tahlil esa resurs taqsimoti, repertuar, ekspertiza va auditoriya ishtiroki mexanizmlarini baholash imkonini berdi.

Maqolada «san’atdan foydalanish» tushunchasi asar mazmunini tashqi ma’muriy maqsadga bo‘ysundirish ma’nosida emas, balki san’atning avtonom estetik tabiati saqlangan holda uning ta’lim, tarbiya, madaniy xotira, jamoaviy muloqot va shaxsiy refleksiya jarayonlariga kirishi uchun huquqiy, institutsional va pedagogik sharoitlar yaratish ma’nosida operatsionallashtirildi. «Ma’naviy yuksalish» esa tayyor shiorlarni o‘zlashtirish emas, balki qadriyatlarni anglash, tarixiy xotirani faol talqin qilish, estetik did, axloqiy mas’uliyat, empatiya, tanqidiy fikr, madaniy o‘zlik va fuqarolik daxldorligining sifat jihatdan rivojlanishi sifatida belgilandi.

Modellashtirish jarayonida uch bosqich bajarildi: avvalo normativ va nazariy manbalardan asosiy ziddiyatlar ajratildi; keyin ularni samarali vositalaydigan huquqiy, ta’limiy, kuratorlik, iqtisodiy va raqamli mexanizmlar aniqlandi; so‘ng ma’naviy natijalarni kuzatish uchun mazmunga yo‘naltirilgan indikatorlar taklif etildi. Ish konseptual-sifat tadqiqoti bo‘lgani uchun indikatorlar hozircha normativ-analitik xususiyatga ega; ularning vazni va chegara qiymatlari keyingi empirik so‘rov, kontent-tahlil va uzoq muddatli kuzatuvlarda tekshirilishi lozim.

NATIJALAR

San’atning dialektik tabiati. Gegel estetikasida san’at g‘oyaning hissiy shaklda namoyon bo‘lishi

sifatida talqin etiladi; demak, u ideal mazmun va moddiy-badiiy shaklning oddiy yig‘indisi emas, ularning o‘zaro o‘tishi va birligida mavjud [12]. Vigotskiy asarning forma va material o‘rtasidagi ichki ziddiyati estetik reaksiyani harakatga keltirishini, san’at hissiyotning ijtimoiy texnikasi sifatida ishlashini ko‘rsatadi [13]. Adorno uchun esa san’at bir vaqtning o‘zida avtonom tuzilma va ijtimoiy faktdir: uning jamiyatga tanqidiy ta’siri aynan to‘liq qo‘shilib ketmaslik qobiliyati bilan bog‘liq [14]. Shu nuqtai nazardan san’at ma’naviy yuksalishga tayyor qoida berish orqali emas, balki insonni ziddiyatni his qilish, uni obrazda qayta ko‘rish va mustaqil xulosaga kelishga majbur qilish orqali ta’sir etadi.

Sub’ekt va jamiyat o‘rtasidagi vositalanish. Badiiy asar moddiy ob’ekt bo‘lsa-da, ma’naviy hodisaga faqat retsepsiya, talqin va muloqotda aylanadi. Dyui estetik tajribani kundalik hayotdan ajralgan holat emas, balki inson va muhit o‘rtasidagi yaxlit aloqaning yuqori darajasi deb qaraydi [15]. Gadamerning o‘yin, ramz va bayram haqidagi qarashlari san’atda tomoshabin passiv qabul qiluvchi emas, ma’noning hammuallifi ekanini anglatadi [16]. Shuning uchun ma’naviy ta’sir «asar, auditoriya» to‘g‘ri chizig‘i bo‘yicha emas, «ijodkor, asar, institut, talqin, muloqot, shaxsiy qaror» zanjiri orqali shakllanadi. Ushbu zanjirda muzey, teatr, kutubxona, ta’lim muassasasi, mahalla va raqamli platforma oddiy yetkazib beruvchi emas, ma’noni vositalovchi institut hisoblanadi.

Olti dialektik birlik. Manbalar tahlili san’atdan ma’naviy yuksalish maqsadida foydalanishda alohida hal etilishi kerak bo‘lgan olti o‘zaro bog‘liq ziddiyatni ko‘rsatdi. Ularning har biri bir tomonning g‘alabasi bilan emas, balki huquqiy kafolat, professional vositachilik, ta’lim va ochiq muloqot orqali mahsuldor birlikka aylanadi. Quyidagi matritsa ziddiyat, uning bir tomonlama shakli, vositalovchi mexanizm va kutiladigan ma’naviy natijani bir tizimda ifodalaydi.

1-jadval. Yangi O‘zbekiston ma’naviy yuksalishida san’atdan foydalanishning dialektik matritsasi

Dialektik birlik	Bir tomonlama xavf	Vositalovchi mexanizm	Ma’naviy natija va indikator
Ijodiy avtonomiya ijtimoiy mas’uliyat	Ma’muriy didaktizm yoki mas’uliyatsiz erkinlik	Ijod erkinligi kafolati, kasbiy etika, ochiq ekspertiza va muhokama	Mustaqil fikr, ishonch, asoslangan bahs; turli talqinlar ulushi
Milliy meros innovatsion talqin	Merosni muzeylashtirish yoki tarixiy ildizsiz yangilik	Ijodiy laboratoriya, avlodlararo hamkorlik, zamonaviy janrlarda qayta talqin	Faol tarixiy xotira; yangi talqin va debyut asarlar soni
Milliy o‘ziga xoslik umuminsoniy ochiqlik	Madaniy izolyatsiya yoki birxillashuv	Tarjima, xalqaro hamkorlik, mahalliy kontekstni saqlagan qo‘shma loyiha	Madaniy o‘zlik va muloqot qobiliyati; til va janr xilma-xilligi
Hissiy ta’sir tanqidiy refleksiya	Manipulyativ ta’sir yoki sovuq ratsionalizm	Kuratorlik sharhi, asardan keyingi suhbat, san’at savodxonligi	Empatiya va dalillash; muhokamada faol ishtirok darajasi
Ommaviy qamrov badiiy sifat	Tadbirbozlik yoki elitar yopiqlik	Segmentlangan dastur, mustaqil ekspert va auditoriya fikri, davomiy sikl	Faol ishtirok, qayta tashrif, repertuar va auditoriya xilma-xilligi
Raqamli ochiqlik autentiklik va huquq	Algoritmik birxillashuv, plagiat, muallifning ko‘rinmasligi	Metama’lumot, litsenziya, royalti, AI manbasini belgilash va mediasavodxonlik	Milliy kontent topiluvchanligi, huquqiy monetizatsiya, raqamli ishonch

To‘rt bosqichli dialektik mexanizm. Birinchi bosqichda san’at mavjud ziddiyatni badiiy shaklda ko‘rinarli qiladi: shaxs va jamiyat, an’ana va yangilik, ideal va voqelik o‘rtasidagi ziddiyat obraz, syujet yoki plastik yechimga aylanadi. Ikkinchi bosqichda bu ziddiyat madaniyat muassasasi, ta’lim, kuratorlik, tarjima, festival, mahalla yoki raqamli platforma orqali institutsional-madaniy vositalanadi. Uchinchi bosqichda auditoriya asarni refleksiv o‘zlashtiradi: hissiy ta’sirni shaxsiy tajriba, tarixiy kontekst va boshqa talqinlar bilan solishtiradi. To‘rtinchi bosqichda yangi sifat - estetik did, axloqiy sezgirlik, madaniy xotira, empatiya, tanqidiy fikr va ijtimoiy daxldorlikning kuchayishi yuzaga keladi. Demak, san’atning ma’naviy samarasi asarning mavjudligi emas, ushbu to‘rt bosqichning uzluksiz ishlashi bilan belgilanadi.

Miqdor va sifat dialektikasi. Ko‘proq konsert, ko‘rgazma, spektakl yoki raqamli kontent avtomatik ravishda yuqori ma’naviy natija bermaydi. Miqdor sifatga o‘tishi uchun kamida to‘rt shart - auditoriyaning faol ishtiroki, asarni talqin qilish imkoni, tajribaning takroriy va davomiyligi, institutga nisbatan ishonch - birgalikda ishlashi kerak. Masalan, bir martalik ommaviy tadbir katta qamrov berishi mumkin, ammo u muhokama, ta’limiy material va keyingi madaniy ishtirok bilan bog‘lanmasa, ta’sir qisqa muddatli qoladi. Aksincha, kichik auditoriyali, ammo muntazam teatr laboratoriyasi yoki muzey klubi ishtirokchining estetik va fuqarolik pozitsiyasida chuqur o‘zgarish hosil qilishi mumkin. Shu sababli monitoringda «necha kishi qatnashdi?» savoli «qanday ishtirok etdi va nimani qayta angladi?» savoli bilan to‘ldirilishi zarur.

Inkorni inkor va merosning yangilanishi. Dialektik rivojlanishda yangilik o‘tmishni mexanik rad etish emas, balki uning hayotiy mazmunini saqlab, cheklangan shakllarini yengib o‘tishdir. Milliy musiqa, teatr, adabiyot, raqs va amaliy san’at namunalari zamonaviy janr, sahna tili, dizayn yoki raqamli formatda qayta talqin qilinganda meros yo‘qolmaydi; aksincha, yangi avlod tajribasiga kirib, faol xotiraga aylanadi. Biroq qayta talqin manba, uslub va mualliflikni ochiq ko‘rsatishi, mahalliy hamjamiyatning ovozini saqlashi hamda faqat tijoriy effekt uchun ramzlarni yuzaki ishlatmasligi lozim. Meros va innovatsiyaning shunday birligi milliy o‘zlikni muzlatmaydi, balki uning zamonaviy harakatini ta’minlaydi [18-20].

Amaliy indikatorlar tizimi. Taklif etilgan model san’atning ma’naviy samarasini to‘rt darajada baholashni nazarda tutadi. Kirish darajasida hududiy, yosh, gender, til va ijtimoiy guruhlar bo‘yicha foydalanish imkoniyati; jarayon darajasida faol ishtirok, muhokama, hammualliflik va takroriy tashrif; mazmun darajasida repertuar xilma-xilligi, milliy merosning zamonaviy talqini, yangi muallif va mustaqil loyihalar ulushi; natija darajasida estetik did, madaniy xotira, empatiya, tanqidiy fikr, fuqarolik muloqoti va ijodiy tashabbusdagi o‘zgarish kuzatiladi. Bunday tizim infratuzilma va iqtisodiy ko‘rsatkichlarni rad etmaydi, balki ularni ma’naviy mazmun bilan bog‘laydi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar san’atning ijtimoiy vazifasini tan olish uning estetik avtonomiyasini cheklashni anglatmasligini ko‘rsatadi. Aksincha, asar tayyor axloqiy xulosani takrorlashga majbur qilinganda u ko‘p ma’nolilik, ichki ziddiyat va mustaqil retsepsiya imkoniyatini yo‘qotadi; natijada ma’naviy ta’sir ham rasmiy va qisqa muddatli bo‘lib qoladi. Adorno ta’kidlagan avtonomiyaning tanqidiy potensiali hamda Vigotskiy ko‘rsatgan forma va material ziddiyati san’atning jamiyatga ta’siri bevosita buyruq emas, estetik masofa va ichki qayta ishlash orqali yuz berishini tushuntiradi [13; 14]. Shuning uchun davlat va jamoat institutlarining vazifasi «to‘g‘ri mazmun»ni ma’muriy belgilashdan ko‘ra, turli asarlar yaratilishi, namoyish etilishi va asoslangan muhokama qilinishi uchun adolatli sharoit yaratishdan iborat.

YUNESKOning 2005-yilgi Konvensiyasi madaniy ifodalar xilma-xilligini inson huquqlari, madaniy siyosat va rivojlanishning iqtisodiy hamda madaniy tomonlari birligi bilan bog‘laydi [8]. 2024-yilgi Madaniyat va san’at ta’limi bo‘yicha asosiy hujjat san’atni formal, noformal va informal ta’limda butun umr davomida integratsiya qilish, meros, zamonaviy ifoda va kreativ industriyalarni bir tizimda ko‘rishni ilgari suradi [9]. Bu yondashuv maqolada taklif etilgan «hissiy ta’sir - tanqidiy refleksiya» va «milliy meros - innovatsion talqin» birliklarini xalqaro siyosat darajasida qo‘llab-quvvatlaydi. San’at ta’limi asarni yodlash yoki yagona talqinni qabul qilishga emas, estetik farqni anglash, dalillash va hamdardlik bilan muloqot qilishga yo‘naltirilganda ma’naviy yuksalishning barqaror mexanizmiga aylanadi.

2026-yilgi Re|Shaping Policies for Creativity hisoboti madaniy va kreativ sohalarga raqamli transformatsiya, sun’iy intellekt, iqtisodiy beqarorlik va global tengsizliklar kuchli ta’sir qilayotganini ko‘rsatadi [10]. Raqamli muhit san’atga kirishni kengaytiradi, lekin algoritmlar ommaboplikni yagona mezonga aylantirishi, milliy tillardagi kontentni ko‘rinmas qilishi, plagiat va muallif huquqi muammolarini kuchaytirishi mumkin. Shu sababli raqamli san’at siyosatining ma’naviy o‘lchovi faqat kontent hajmi emas, balki manbani ko‘rsatish, litsenziya va royalti, milliy kontentning topiluvchanligi, tavsiya tizimi shaffofligi va auditoriyaning AI-mediasavodxonligi bilan baholanishi lozim.

Yangi O‘zbekistondagi so‘nggi huquqiy islohotlar ushbu dialektik yondashuvni amalga oshirish uchun muhim institutsional baza yaratmoqda. Strategik hujjatlarda san’at maktablari va kadrlar salohiyatini kuchaytirish, kreativ iqtisodiyot infratuzilmasi va intellektual mulk himoyasini rivojlantirish nazarda tutilgan [4; 5]. 2026-yilgi PF-103-son Farmon ijodiy birlashmalar, yosh iste’dodlar, ijodkorlarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, nodavlat teatrlar va xalqaro ishtirokni kengaytirishga qaratilgan [6]. 2026-yil iyuldagi qonuniy o‘zgartishlar xalqaro kreativ hamkorlik va madaniy tadbirlar ko‘lamini kengaytirishni qo‘llab-quvvatladi [7]. Bu choralarning ma’naviy samarasi ochiq tanlov, hududiy tenglik, professional mustaqillik va mazmunga yo‘naltirilgan monitoring bilan bog‘langandagina to‘liq namoyon bo‘ladi.

Amaliyotda to‘rtta xavfni hisobga olish zarur.

Birinchisi - «tadbirbozlik»: ma’naviy ish natijasi ishtirokchilar soni va hisobot fotosuratlari bilan almashtiriladi.

Ikkinchisi - tijoriy reduksiya: san’atning qiymati faqat sotuv, reyting va reklama ko‘rsatkichi bilan baholanadi.

Uchinchisi - merosni muzlatish: an’ana yagona o‘zgarmas shaklga aylantirilib, yangi avlodning ijodiy muloqoti cheklanadi.

To‘rtinchisi - raqamli birxillashuv: platforma algoritmlari mahalliy til, uslub va kichik auditoriyali sifatli kon-

tentni chetga surishi mumkin. Dialektik model ushbu xavflarni bir tomonlama taqiq bilan emas, muvozanatli institutlar, ochiq mezonlar va madaniy kompetentlik orqali bartaraf etishni taklif qiladi.

Amaliy jihatdan teatr, muzey, kutubxona, konsert tashkiloti va madaniyat markazlarida «asardan keyingi muloqot» formati, kuratorlik matni, podkast, o‘quv qo‘llanmasi, mahalla klubi va maktab-muassasa hamkorligi tizimli yo‘lga qo‘yilishi mumkin. Davlat buyurtmasi va grantlarda mahsulotning o‘zi bilan birga auditoriyani tayyorlash, inklyuziv kirish, muhokama va ta’sirni kuzatish rejasi ham baholanishi kerak. Nussbaum gumanitar ta’lim va san’atni tanqidiy fikr hamda boshqa inson nuqtai nazarini tasavvur qilish qobiliyati bilan bog‘laydi [17]. Demak, san’atdan ma’naviy yuksalishda foydalanishning eng muhim natijasi bir xil fikrni ko‘paytirish emas, balki farqni tushunish, mas’uliyatli bahs va hamdardlik qobiliyatini rivojlantirishdir.

Tadqiqotning cheklovi uning konseptual va normativ xarakterga egaligidir. Taklif etilgan dialektik birliklar va indikatorlar teatr, kino, tasviriy san’at, musiqa, adabiyot va raqamli ijod sohalarida bir xil vaznga ega bo‘lmasligi mumkin. Keyingi tadqiqotlarda hududlar kesimida auditoriya so‘rovlari, ijodkor va kuratorlar bilan intervyu, repertuar kontent-tahlili, takroriy tashrif va muhokama ma’lumotlari, shuningdek, oldin-keyin o‘lchovlari orqali model empirik sinovdan o‘tkazilishi lozim. Bunday tekshiruv ma’naviy natijani deklarativ emas, kuzatish mumkin bo‘lgan ko‘rsatkichlar bilan asoslash imkonini beradi.

XULOSA

Yangi O‘zbekistonning ma’naviy yuksalish jarayonida san’atdan foydalanishning dialektik asosi san’atni na faqat tashqi targ‘ibot vositasiga, na jamiyatdan uzilgan mutlaq avtonom sohaga aylantirishda emas, balki uning estetik mustaqilligi va ijtimoiy mas’uliyatini o‘zaro shartlangan birlik sifatida ta’minlashda namoyon bo‘ladi.

Tadqiqotda ijodiy avtonomiya va ijtimoiy mas’uliyat, milliy meros va innovatsion talqin, milliy o‘ziga xoslik va umuminsoniy ochiqlik, hissiy ta’sir va tanqidiy refleksiya, ommaviy qamrov va badiiy sifat, raqamli ochiqlik va autentiklikdan iborat olti dialektik birlik tizimlashtirildi.

San’atning ma’naviy ta’siri «ziddiyatni badiiy ifodalash, institutsional, madaniy vositalanish, refleksiv o‘zlashtirish, shaxsiy va ijtimoiy sifat o‘zgarishi»dan iborat to‘rt bosqich orqali amalga oshadi. Bosqichlardan biri uzilsa, asarning ta’siri qisqa muddatli, formal yoki manipulyativ tus olishi mumkin.

Miqdoriy o‘sish ma’naviy sifatga faqat auditoriyaning faol ishtiroki, talqin va muhokama imkoni, davomiylik hamda institutga ishonch birgalikda mavjud bo‘lganda o‘tadi. Shu bois madaniy siyosatda tadbir va mahsulot soniga qo‘shimcha ravishda ishtirok chuqurligi, repertuar xilma-xilligi, qayta tashrif, yangi mualliflar, empatiya va tanqidiy refleksiya indikatorlari qo‘llanishi zarur.

Amaldagi konstitutsiyaviy kafolatlar, madaniy faoliyat va kreativ iqtisodiyotga oid qonunlar hamda 2026-yilgi sohaviy islohotlar san’atning erkinligi, infratuzilmasi va ijodkor maqomini mustahkamlash uchun asos yaratdi [1-7]. Ularning ma’naviy samarasini kuchaytirish uchun ochiq ekspertiza, hududiy va inklyuziv kirish, san’at ta’limi, kuratorlik vositachiligi, muallif huquqi va raqamli shaffoflik mexanizmlari bir tizimda ishlashi lozim.

Taklif etilgan dialektik matritsa va to‘rt bosqichli model madaniyat muassasalari dasturlari, davlat buyurtmasi va grantlari, san’at ta’limi, mahalla loyihalari hamda raqamli madaniy platformalarni mazmunan ekspertiza qilishda qo‘llanishi mumkin. Keyingi bosqichda model san’at turlari va hududlar bo‘yicha empirik tekshirilib, ma’naviy yuksalishning sohaviy indeksi ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 30.04.2023. URL: https://lex.uz/docs/6445145 (murojaat sanasi: 03.08.2026).
2. O‘zbekiston Respublikasining «Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-668-son, 20.01.2021. Amaldagi tahrir. URL: https://lex.uz/docs/5230682 (murojaat sanasi: 03.08.2026).
3. O‘zbekiston Respublikasining «Kreativ iqtisodiyot to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-970-son, 03.10.2024. Amaldagi tahrir. URL: https://lex.uz/docs/7129258 (murojaat sanasi: 03.08.2026).
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mamlakat taraqqiyotining 2030 yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni. PF-21-son, 16.02.2026. URL: https://lex.uz/docs/8050769 (murojaat sanasi: 03.08.2026).
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kreativ iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qarori. PQ-64-son, 16.02.2026. URL: https://lex.uz/docs/8050785 (murojaat sanasi: 03.08.2026).
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Madaniyat, san’at va adabiyot sohalarini yanada rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni. PF-103-son, 02.06.2026. URL: https://lex.uz/docs/8244005 (murojaat sanasi: 03.08.2026).

7. O‘zbekiston Respublikasining «Ayrim qonun hujjatlariga kreativ iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-1157-son, 07.07.2026. URL: https://lex.uz/docs/8314324 (murojaat sanasi: 03.08.2026).
8. UNESCO. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Paris, 2005. URL: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-and-promotion-diversity-cultural-expressions (accessed: 03.08.2026).
9. UNESCO. UNESCO Framework for Culture and Arts Education. Paris: UNESCO, 2024. Document code: CLT-ED/WCCAE2024/1. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000390135 (accessed: 03.08.2026).
10. UNESCO. Re|Shaping Policies for Creativity: We Share, We Act, We Build. Paris: UNESCO, 2026. DOI: 10.58337/HWTH5076. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000397825 (accessed: 03.08.2026).
11. UNESCO. Recommendation concerning the Status of the Artist. Adopted in Belgrade on 27 October 1980. URL: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-status-artist (accessed: 03.08.2026).
12. Hegel G. W. F. Aesthetics: Lectures on Fine Art: In 2 vols. Trans. T. M. Knox. Oxford: Clarendon Press, 1975.
13. Vygotsky L. S. The Psychology of Art. Cambridge, MA: The MIT Press, 1971. 305 p.
14. Adorno T. W. Aesthetic Theory. Trans. R. Hullot-Kentor. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
15. Dewey J. Art as Experience. New York: Tarcher/Perigee, 2005. 384 p.
16. Gadamer H.-G. The Relevance of the Beautiful and Other Essays. Ed. R. Bernasconi; trans. N. Walker. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 191 p.
17. Nussbaum M. C. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton: Princeton University Press, 2010.
18. Erkaev A. Ma’naviyatshunoslik. 1-kitob: Ma’naviyat ontologiyasi va fenomenologiyasi. Toshkent: Ma’naviyat, 2018. 480 b.
19. Ochildiev A. Madaniyat falsafasi. Toshkent: Muharrir, 2010. 112 b.
20. Mirziyoev Sh. M. Yangi O‘z